

متمم قانون اساسی: رفع نواقص یا آغاز جدال؟

۲۷ بهمن ۱۴۰۳ ساعت ۱۴:۰۶

مهم‌ترین دلیل تصویب متمم قانون اساسی، برطرف کردن نواقص قانون اساسی بود. قانون اساسی، قانون کاملی نبود. بسیاری از اصول قانون، مبهم بودند و در مورد بسیاری از سوالات مردم، پاسخی در قانون اساسی وجود نداشت. از طرفی قانون با نیازها و خواسته‌های مردم نیز مطابقت نداشت.

متمم قانون اساسی که در سال ۱۲۸۶ و بعد از تدوین قانون اساسی به آن اضافه شد شامل ۱۰۷ اصل بود. تصویب متمم قانون اساسی از همان ابتدا با مخالفان و موافقانی همراه بود. با این حال این قانون در نهایت تصویب شد. تصویب متمم قانون اساسی، دلایل متعددی داشت. یکی از افرادی که تلاش زیادی بر سر تصویب این قانون به کار بست، شیخ فضل الله نوری بود. هرچند جدا از تلاش و اهداف شیخ فضل الله، تصویب متمم قانون اساسی امری ضروری به نظر می‌رسید. دلایل ضرورت این امر و نیز تصویب قانون اساسی، موضوعی است که در این مطلب به آن پرداخته شده است.

رفع کاستی‌ها و نواقص

مهم‌ترین دلیل تصویب متمم قانون اساسی، برطرف کردن نواقص قانون اساسی بود. قانون اساسی، قانون کاملی نبود. بسیاری از اصول قانون، مبهم بودند و در مورد بسیاری از سوالات مردم، پاسخی در قانون اساسی وجود نداشت. از طرفی قانون با نیازها و خواسته‌های مردم نیز مطابقت نداشت. صرف نظر از ماهیت و محتوای قانون اساسی که مبتنی بر خواسته‌های واقعی مردم نبود، قانون اساسی «اصولاً بدون وقت کافی و با عجله و عمدتاً در جهت مسائل مجلس شورای ملی تدوین شده بود و بسیاری از مسائل مهم و اساسی، و دیگر حقوقی را که در قانون اساسی مطرح می‌شود، دارا نبود. این قانون بیشتر به آیین نامه مجلس شباهت داشت و تامین کننده نیاز فوری ملت در زمینه به دست گرفتن اختیارات و حقوق سیاسی از طریق تشکیل مجلس شورای ملی بود.»^[۱]

موضوع مشخص نبودن روابط دولت-ملت نیز از دیگر نواقص اصلی متمم قانون اساسی بود. این در حالیست که مهم‌ترین ویژگی قانون اساسی، مشخص کردن روابط دولت-ملت است. چون آنچه که به عنوان قانون اساسی مشروطه وجود دارد، بیشتر، نظام نامه انتخابات مجلس شورا است. از این رو حقوق و حدود ملت و دولت و نوع روابط و مناسبات آنان با یکدیگر، عمدتاً در متمم قانون اساسی، بیان شده که مدت‌ها پس از امضای قانون اساسی، تصویب و به امضای شاه رسید. قانون اساسی در اواخر عمر مظفردالدین شاه، و متمم آن در اواسط سلطنت فرزند وی، محمدعلی شاه، تصویب و امضا شد.^[۲]

عدم مطابقت قانون اساسی با احکام اسلامی

قانون اساسی به زعم رهبران مذهبی و روحانیونی چون شیخ فضل الله نوری، دارای تضادهای اساسی با قانون اساسی بود. از این رو یکی از دلایل پیشنهاد متمم قانون اساسی، بررسی این موضوع و مطابقت دادن قوانین با احکام اسلامی بود. موضوع غربی بودن قوانین نیز از دیگر مسائلی بود که شیخ فضل الله بر سر آن اعتراضات گسترده‌ای داشت. در واقع این شیخ فضل الله نوری بود که از همان ایام تحسن در حضرت عبدالعظیم به منافات قوانین موضوعه اروپا با شرع واقف بود. از همین رو وی جهت برطرف کردن این مشکل، پیشنهاد نظارت ۵ مجتهد واجدالشرايط بر مصوبات مجلس را مطرح کرد. او اصل پیسنهادی خود را طی نامه‌ای اینگونه بیان کرد:

«این مجلس مقدس شورای ملی که به توجه حضرت امام عصر عجل الله فرجه و بذل مرحمت اعلی حضرت شاهنشاه اسلام خلد الله سلطانه و مراقبت حجج اسلامیه و عامه ملت ایران تأسیس شده، باید در هر عصری از اعصار مواد احکامیه آن مخالفتی با قواعد مقدسه اسلام و قوانین موضوعه حضرت خیر الانام علیه الصلوه و السلام نداشته باشد و معین است که تشخیص مواد موافقت و مخالفت قوانین موضوعه مجلس شورای ملی با قواعد اسلامیه در عهده علمای اعلام ادام الله برکات وجودهم بوده و هست، لذا مقرر است در هر عصری از اعصار انجمنی از طراز اول مجتهدین و فقهای متدینین تشکیل شود که قوانین موضوعه مجلس را قبل از تأسیس در آن انجمن علمی به دقت ملاحظه و مذاکره نمایند».^[۳]

البته شیخ فضل الله بارها اعلام کرده بود که هیچ‌گونه مخالفتی با نظام مشروطه ندارد. او حتی خود یکی از حامیان اصلی مشروطه بود و تا پیروزی آن نیز با آن همگام شد. تنها انتقاد شیخ فضل الله به قانون اساسی، عدم مغایرت آن با اصول اسلامی بود. او معتقد بود که قانون اساسی ایران باید مطابق با قانون اسلام باشد. از همین رو نقل است که در دادگاه شیخ فضل الله از رئیس نظمیه، پیرم خان ارمنی سوال کرد که آیا پیرم تویی و او جواب داد بله. سپس پیرم از شیخ فضل الله سوال کرد آیا شیخ فضل الله تو هستی، همان کسی که مشروطه را حرام کرده است؟ شیخ فضل الله هم جواب داده بود بله من بودم و تا ابد الدهر هم حرام خواهد بود. مؤسسان این مشروطه همه بی‌دین هستند و مردم را فریب داده‌اند.^[۴]

البته شیخ فضل الله در رابطه با سایر اصول قانون اساسی از جمله محدود شدن قدرت شاه، انتقاد یا اعتراضی نداشت. به همین دلیل، با پذیرش مشروطه و اصرار بر این نکته که اختیارات شاه و حکومت باید محدود بوده و نمایندگان مردم سرنوشت خود و مردم را تعیین کنند، او می‌گفت: مشروطه‌ای که در فرنگستان ساری و جاری است با مشخصات خاصی که دارد، شایسته اجرا در ایران نیست... من به هیچ وجه منکر مجلس ملی نیستم، بلکه مدخلیت خود را در تأسیس این اساس بیش از همه کس می‌دانم.^[۵]

آیا متمم قانون اساسی توانست کاستی‌ها را رفع کند؟

متمم قانون اساسی به فاصله کمی بعد از قانون اساسی تصویب و به آن اضافه شد. متمم توانست بسیاری از کاستی‌ها و نواقص را

برطرف کند. با این حال بسیاری از مسائل از جمله غربی بودن قوانین همچنان باقی بود. بنابراین تصویب متمم نیز نتوانست به اختلافات حامیان و مخالفان قانون اساسی پایان دهد. همانطور که تقی‌زاده در خاطرات خود آورده است: «کسانی این امر را به انجام رساندند که جز در پی ترجمه قوانین غرب نبودند. کسانی که به زعم آقای رانین درصدد پیاده کردن اصول دیدگاه‌های فراماسونی در متمم قانون اساسی بودند که در جای خود توضیح آن گذشت. طبعاً این متمم قانون اساسی نمی‌توانست به طور کامل مورد تأیید علما و روحانیون و متشرعین باشد. لذا این آغاز جدایی میان هواداران مشروطه اروپایی و مشروطه مشروعه بود.» [۶]

سخن نهایی

متمم قانون اساسی فرصت خوبی برای مشروطه‌خواهان برای رفع کاستی‌ها و اختلافات بود. گرچه بسیاری از اختلافات و مشکلات قانون اساسی از طریق متمم حل شد؛ اما همچنان موضوعات اساسی دیگر بدون پاسخ مانده بودند. از طرفی متمم نیز بدون آنکه توجهی به شرایط داخلی داشته باشد، اقتباسی از قوانین غربی بود. از این رو این قوانین در عمل نتوانستند از بار مشکلات جامعه و مردم کم کنند. چنانچه کمی بعد از مشروطه شاهد بروز مشکلاتی هستیم که پیش از آن وجود نداشت و یا کمتر بود

[۱] - حائری و همکاران، روزشمار شمسی، مرکز پژوهش‌های اسلامی صدا و سیما، قم، دفتر عقل، ۱۳۸۶، ص ۴۸۱

[۲] - علی ابوالحسنی (منذر)، (از عدالتخانه تا مشروطه؛ راه‌ها و بی‌راهه‌ها، تهران، علی ابوالحسنی (منذر)، ۱۳۸۲، ص ۲۲

[۳] - حسین آبادیان، بحران مشروطیت در ایران، تهران، موسسه مطالعات و پژوهش‌های سیاسی، ۱۳۸۳، ص ۳۷

[۴] - تندر کیا، سر دار، گزارشی تحلیلی از بر دار رفتن آیت‌الله شیخ فضل‌الله نوری در نهضت مشروطه، تهران، نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور، موسسه انتشارات کتاب نشر، ۱۳۹۱، ص ۴۳

[۵] - علیرضا کریمی، انقلاب مشروطه در بوته نقد، تهران، مرکز پژوهش‌های اسلامی صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۸۷، ص ۷۰

[۶] - علی علوی، زندگی و زمانه سید حسن تقی‌زاده، تهران، موسسه مطالعات و پژوهش‌های سیاسی، ۱۳۸۵، ص ۷۶

آدرس مطلب :

<https://www.cafetari.kh.com/news/50006/جدال-آغاز-پا-نواقص-رفع-اساسي-قانون-متمم/>